

Posudok oponenta dizertačnej práce Mgr. Jany Ďoubalovej

„Kvalita z hľadiska tlmočenia jako strategického rozhodovacieho procesu - direkcionálna a stratégia pri tlmočení právnych textů“

predkladaná v roku 2019 v Ústave translatológie FF UK

I.

Autorka rieši aktuálnu problematiku kvality tlmočnických výkonov v simultánnom tlmočení pri transfere odborných diskurzov právneho zamerania. K otázke kvality pristupuje z aspektu dynamiky tlmočnického procesu. Chápe ju ako výsledok rozhodovacieho procesu tlmočnika, jeho schopnosti optimálne rozložiť disponibilnú mentálnu kapacitu tak, aby v konkrétnej tlmočnickej situácii dokázal prostredníctvom vhodne zvolených stratégií prijímať funkčné translačné riešenia. Empirický výskum je zameraný na pozorovanie strategického správania tlmočnika a výberu tlmočnických riešení v komunikačných situáciách s vyššou kognitívnou záťažou u profesionálnych tlmočnikov s rôznou direkcionálnou transferu a rôznym penzom vecných (právnych) vedomostí.

II.

V dizertačnej práci J. Ďoubalovej kladne hodnotím už samotný spôsob uchopenia problematiky. Oceňujem, že sa autorka pri sledovaní kvality tlmočnických výstupov neorientuje na rezultatívnu, ale procesnú stránku simultánneho transferu, čo je síce vedecky i aplikačne náročnejšie, ale nesporne funkčnejší prístup. Kvalitu translátu koreluje so strategickými a rozhodovacími procesmi tlmočnikov, ktoré v podmienkach zvýšenej kognitívnej záťaže (text právneho zamerania) aplikujú pri hľadaní optimálneho riešenia tlmočnických problémov. Pozitívom práce je aj holistické chápanie tlmočnického problému ako takého, ktorý autorka vidí v dynamike celej komunikačnej situácie. Empirický výskum je koncepčne dobre premyslený. Autorka detekuje a opisuje rozdiely v rozhodovacích procesoch a v použitých translačných riešeniach u profesionálnych tlmočnikov s rôznym vedomostným profilom a rôznou direkcionálnou tlmočenia. Direkcionálna a diferencie v penze vecných (právnych) znalostí figurujú ako premenné s potenciálom zvyšovať kognitívnu záťaž tlmočnického procesu. Získané poznatky vyhodnocuje doktorandka na základe triangulácie výskumných nástrojov (dotazník + pološtrukturovaný rozhovor vo forme retrospektívnych tlmočnických protokolov a deskriptívna analýza získaných dát), čo nesporne zvyšuje kredibilitu výsledkov. V úvode k empirickej časti práce chcem ešte osobitne vyzdvihnúť kapitolu Metodológie výskumu kvality tlmočenia, pretože predstavuje prvý pokus zmapovať výskumné metódy v danej problematike. Celkovo hodnotím predloženú prácu kladne a jej prínos vidím predovšetkým v uchopení problematiky kvality tlmočenia cez novú, kognitívno-procesnú optiku. Menšie kritické pripomienky, resp. návrhy do rozpravy, uvádzam v bode 3.

III.

1. Kompozične je práca rozdelená na teoretickú a praktickú časť. Má prehľadnú štruktúru, ktorá zodpovedá princípom cyklického rozvíjania témy. Výklad je zrozumiteľný a logicky nadväzný. Každý z nosných problémových okruhov, ktoré tvoria východiskovú bázu teoretického uchopenia práce (zložitost' definitórneho vymedzenia kvality tlmočenia, prehľad doterajších teoreticko-empirických výskumov k danej problematike, kognitívne aspekty tlmočnického procesu), je koherentný s pertraktovanou témou. Pozitívne vnímam, že úsilie o komplexnosť podchytenia celého spektra vedeckých prístupov k otázke kvality tlmočenia nie je len taxatívnu deskripciou, ale autorka sa snaží o vlastný, analyticko-kritický a argumentačne podložený pohľad. Metodologické východiská z teoretickej časti sa zreteľne premietajú aj do empirického

výskumu. V praktickej časti oceňujem vhodnosť voľby a tvorby jednotlivých metodík, ktoré vedú k splneniu stanovených cieľov.

2. Po formálnej stránke práca spĺňa všetky požadované kritériá. Uvádzanie bibliografických odkazov, spracovanie poznámok pod čiarou a používanie skratiek je adekvátne príslušným normám. Práca je písaná kultivovaným, ale zrozumiteľným jazykom. Niekoľko drobných preklepov (napr. Pode nich, s. 71, rpojevy, s. 106) a nepresností (na s. 93 autorka raz hovorí o štrukturovanom a raz pološtrukturovanom rozhovore) rozhodne neznižuje celkovú jazykovú a odbornú úroveň práce. Grafické sumarizácie (zoznam autorka uvádza v úvode) v podobe obrázkov, grafov či tabuliek prácu opticky dotvárajú.
3. O rozsahu odborných znalostí a hĺbke interdisciplinárneho prieniku do skúmanej problematiky svedčí šírka záberu sekundárnych zdrojov, s ktorými doktorandka pracuje. Primárne vychádza zo zahraničných, ktoré dokladá citáciami v pramennom (anglickom) jazyku, ale neopomína ani domáce pramene. So sekundárnymi zdrojmi pracuje autorka reflektovane a metodicky správne. Vymedzuje sa voči niektorým (hlavne starším) definíciám a kritériám kvality (napr. s. 26, 29, 34, 42 a pod.), prevzaté zdroje podrobuje analyticko-kritickej rozprave a vnáša vlastný hodnotiaci pohľad. Kvalitu tlmočenia analyzuje z dvoch nosných hodnotiacich perspektív: z hľadiska objektu (tlmočnickeho výkonu) a subjektu (hodnotiteľa). Sprehľadňuje rôzne kritériá hodnotenia kvality translátu, aj keď koncenzuálny prienik naprieč celým názorovým spektrom našli len tri kritériá: obsahová zhoda s originálom, logická koherentnosť tlmočenia a správne používanie terminológie. Na základe diskurzívnej reflexie doterajších výskumov si doktorandka zvolila odborné koncepty, ktoré (za predpokladu istých doplnení) korešpondujú s jej výskumnými zámermi. Konceptuálny rámec pre autorkinu kognitívno-procesnú optiku chápania kvality tvorí Gileov model úsilia. Oporu pre svoju úvahu o kvalite tlmočenia nachádza v procesnom evaluačnom modeli S. Kaliny. Jej statické intertextuálne porovnanie východiskového a cieľového textu však dopĺňa o analýzu dynamického rozhodovacieho procesu. Rozhodovacie procesy a strategické chovania tlmočníka sú aj predmetom empirického výskumu autorky. Cieľom výskumu je detekovať rozdiely v rozhodovacích procesoch tlmočníka z dvoch aspektov: 1. direkcionality, t. j. tlmočenia z jazyka A (materinského - český jazyk) do jazyka B (angličtina ako pracovný jazyk) a z jazyka C (pasívny jazyk – čeština) do jazyka A (materinský jazyk - angličtina); 2. rôzneho penza vecných znalostí o predmete a téme tlmočeného diskurzu (právne zamerané texty). Od uvedených aspektov sa odvíja aj formulácia hypotéz: autorka predpokladá, že tlmočníci z pasívneho jazyka a tlmočníci s nízkym vedomostným profilom z predmetu a témy môžu mať deficitné lingvistické, terminologické a extralingvisticé znalosti, čo predstavuje vyššiu kognitívnu záťaž. Metodológia výskumu je adekvátne stanoveným cieľom. Výskum realizuje doktorandka formou experimentu v laboratórnych podmienkach, ale s maximálnou snahou o simuláciu reálneho tlmočnickeho aktu (7 profesionálnych tlmočníkov, autenticnosť tlmočených diskurzov, reálne technické podmienky). Výber materiálov je intencne, žánrovo (odborný text), tematicky (právne zmeranie) i jazykovo (odborný štýl, terminológia, kultúrne podmienená lexika) zostavený tak, aby bol tlmočník donútený vedome v rozhodovacom procese využívať stratégie na riešenie problémových situácií. Zber dát je cielený a rovnako, ako spôsob ich spracovania, zodpovedá hypotézam. Autorka využíva kombináciu kvantitatívnych a kvalitatívnych metód výskumu. Dáta nekvantifikuje pomocou štatistických metód, ale na základe deskriptívnej analýzy tlmočnických riešení problémových úsekov východiskového textu, ktoré formou intertextovej analýzy porovnáva s originálom. Usúvzťažnenie s procesnými faktormi, ktoré mohli dané riešenie ovplyvniť, sa reflektuje v kvalitatívnom prístupe k spracovaniu dát, a to v dotazníkovom prieskume a pološtrukturovanom rozhovore zameranom na introspektívnu analýzu použitých riešení samotným tlmočníkom. Kladne hodnotím, že všetky kroky v analýze sú koncepčne premyslené, náležite zdôvodnené

a autorke sa nedá uprieť ani snaha o precízne spracovanie analýz, mám k realizácii niekoľko pripomienok, resp. námetov do rozpravy:

Pri analýze prejavov (15.1, 15.2, 15.3) by okrem celkového percentuálneho znázornenia hodnotenia náročnosti celou skupinou, bolo prínosné uviesť, ktorí tlmočníci konkrétne hodnotili jednotlivé charakteristiky prejavu ako „bežné“, „obťažné“ atď. Autorka to síce čiastočne robí, napr. pri niektorých aspektoch prejavu č. 2, ale neuvádza to pri všetkých spomínaných charakteristikách všetkých textov. Hoci konštatuje, že medzi hodnoteniami jednotlivými tlmočníkmi neboli rozdiely, v niektorých kritériách sa hodnotenia pohybovali na škále od „bežný“ až po „veľmi obťažný“. Čím si teda vysvetľuje tieto rozdielne hodnotenia?

Na s. 125 doktorandka uvádza, že z priestorových dôvodov práca neobsahuje súhrnnú hĺbkovú analýzu prejavov jednotlivých tlmočníkov, čo je škoda, keďže takýmto spôsobom by bolo možné lepšie identifikovať ich makrostratégie, ukotviť jednotlivé riešenia v širšom kontexte, prípadne lepšie objasniť príčiny chýb (napr. celková práca s décalage, efektívnosť anticipácie a pod.).

Určovanie dĺžky tlmočnickej skúsenosti probandov v rokoch je trochu problematické, pretože to nevyplýva nič o tom, ako často, a v akom rozsahu konkrétny tlmočník za rok tlmočí. Premennú skúsenosť by bolo lepšie kvantifikovať inými spôsobmi.

4. Dizertačná práca J. Ďoubalovej jednoznačne prináša novátorský pohľad na problematiku kvality v tlmočení. V teoretickej rovine otvára jej procesuálny prístup k posudzovaniu kvality ústneho transferu, novú hodnotiacu perspektívu. Empirický výskum i napriek všetkým objektívnym limitom, ktoré si napokon aj sama doktorandka plne uvedomuje, priniesol zistenia, ktoré významne rozširujú okruh poznatkov o rozhodovacích a strategických procesoch v tlmočení, ale hlavne majú didaktizovateľný potenciál, čo považujem za najväčší prínos. Potvrdila sa relevancia extralingvistických a terminologických znalostí pre úspešnosť transferu, korelácia medzi vplyvom direkcionality a náročnosťou vstupného textu, identickosť použitých stratégií, ale rozdiel v ich objeme a dopade, diferencie v alokácii procesnej kapacity atď.
5. Námety do rozpravy:

Autorka pre rozdelenie tlmočníkov do skupín uplatnila kritérium ich profesionálneho zamerania (pracovné jazyky) a odborná špecializácia. Ktoré osobnostné predpoklady, resp. charakteristiky probandov, by bolo vhodné skúmať ako ďalšiu premennú, aby sa zvýšila validita zistení?

Autorka konštatuje, že medzi hodnoteniami jednotlivými tlmočníkmi neboli rozdiely, v niektorých kritériách sa hodnotenia pohybovali na škále od „bežný“ až po „veľmi obťažný“. Čím si teda vysvetľuje tieto rozdielne hodnotenia?

Predložená dizertačná práca **spĺňa požiadavky** kladené na dizertačnú prácu, a preto ju **odporúčam** na obhajobu a predbežne klasifikujem ako **prospela**.

